مجلس مبعوثانه برتحفهٔ ناچیز

مذاکرات

ممالك عثمانیه‌ده کائن اوقافك صورت اداره‌سی حقنده بعض مطالعاتی حاویدر .

اسماعیل صدقی

مجلس ادارهٔ اوقاف باش کاتبی

درسعادت

سلانیك مطبعه‌سی — باب‌عالی جاده‌سنده نومرو ٤٠ - ٤٢

١٣٢٤

« مدخل »

دوائر رسمیه واصلاحات عمومیه

— خزینهٔ اوقاف —

شبهه یوقدرکه برمملکتده مکتبلر منتظم اولور، شبان وطن جدی، مفید برتحصیل کوررلرسه، اقسام ملکك هرجهتنده ضابطه وظیفه‌سنی تماماً ایفا ایدرك آسایش مکملاً تأمین ایدیلیر، محاکم بحق توزیع عدالت ایدوبده هر کس حقوقندن امین بولنورسه، ادارهٔ حکومتك هر شعبه‌سی، مالیه، نافعه و سائره انتظام تام تحتنه کیروبده مملکتك هر جهتی شوسه‌لر، تیمور یوللرایله یکدیکرینه ربط اولنور، ویرکولرك صورت طرح و جبایتی قواعد عدالته تابع اولورسه او مملکت یك آز بر زمانده معمور، سکنه‌سی مرفه و مسعود اولور.

اوزون اوزادیه تدقیقاتده بولنمقسزین مملکتمزه، اهالیمزه شویله‌جه بر نظر عطف اولنور ایسه نه کوریلور؟ هر جهتی خرابه‌زاره دونن ملك عثمانی‌یی کورنلر داخل مملکتده طوفانلر ظهور ایتمش، بیوك یانغینلر، مدهش زلزله‌لر، قانلی محاربه‌لر وقوع بولمش ظن ایدرلر. أوت مملکتمزیانغینلر، زلزله‌لر کورمشدر فقط بونلرك تأثیراتی اهالینك سعی وغیرتنه، طوپراغك فیض و برکتنه نسبة یك محدوددر مملکت اصل بر آفت یك بیوك و جداً دهشتناك بر فلاکت کچیرمشدرکه اوده آفت استبدادیدر.

ادارهٔ سابقه دوائر حکومتك هرقسمنی بوزمش، معارفی همان معطل برحاله

کتیرمش ، ضابطه‌یی خلقك احوال خصوصیه‌سنی تجسس کبی خدماتده قوللانمش، محکمه‌لری تأمین‌عدالت ایتمکدن مبرا برحالده بولندیرمش، خلاصه مملکت ایچون فائده‌لی اولمسی لازم‌کلان بتون مؤسساتی مملکته اهالی‌یه مضر اوله‌حق برشکله قویمش‌ایدی دوائر رسمیه‌نك ومأمورین حکومتك شو حال اسف آوری بتون ارباب حمیتی اوته‌دنبری داغدار ایتمکده اولدیغی کبی انقلاب مسعودمزدن صکره اصلاح معاملاته تشبث ایدیلنجه شو حقیقت مؤسفه نظرلرده بسبتون تجلی ایتمشدر. بناءً علیه اسکی فلاکتلری تعمیرایچون اقتضا ایدن اصلاحات وتنسیقاتك اجراسنه خارق‌العاده بر فعالیت ابرازیله مسارعت مأمورین حکومتك کافه‌سنه فرض عین درجه‌سنه کلمش، دوائرك قسم اعظمنده یوکی تدابیر اصلاحیه‌یه آز چوق باشلانلدیغی کورلمکده بولنمشدر. آنجق شوراسی‌ده امور مسلمه‌دندرکه تنسیقات مطلوبه بتون شعبات اداره‌ده برآهنك منتظم دائره‌سنده یاپلماز، اصلاحات نامنه وقوعه کتیریله‌جك اجرا آته هرشعبهٔ اداره‌ده مساوی همتلرله چالیشلمارایسه دور استبدادك جسم دولته آجدیغی مدهش یاره‌لرقولایلقله تداوی اولنماز. شمدی انظار جهان بزه معطوفدر وسلامتمز، نجات وفلاحمز اصلاح احوالمزه موقوفدر. اك جسیم یاره‌لرمزی حسن اهتمام ایله قپامغه موفق اولسه‌ق بیله بر کوچك جریحه‌مزی جهان مدنیت چرکین کورر. حکومت عثمانیه‌یی «شخص مریض» عنوان سقیمندن قورتارمق ایسترسه‌ك جسم دولتك عضولرینی عین اهتمام ایله تداوی ایتملی ، بتون اقسام اداره‌یی عین فعالیت ایله اصلاح ایتلیدر. حالبوکه جداً قیمتدار اولان وهیچ بر دقیقه‌سك افنامه‌سنه وجدان قائل اولیان شوزمانمزی بعض دائره‌لرمز بك بیهوده کچیرمکده ، معاملاتنك انتظامسزلغی دور سلطنتك اوقوتمقده‌در . مثلا خزینهٔ اوقاف .

هرکس بیلیر ، تصدیق ایدرکه دوائر رسمیه‌مز میاننده اك زیاده محتاج اصلاح اولان بر دائره‌مز خزینهٔ اوقافدر . کوتا کون مساعیٔ اداره ایله درونی بوشالمش ، یالکز عنوانی قالمش اولان بوخزینه‌در . واقعا امور مهمهٔ مالیه‌نك تنظیمی ، قوانین عدلیه‌نك احتیاجات حاضره‌یه کوره تعدیلی ، قوای برّیه و بحریه‌نك اعلاسی کبی عاجلاً اجراسی لزوم اولان اصلاحات صره‌سنده اوقافی بحث ایدلسی بلکده نابمحل کوریله‌بیلیرسه‌ده ادارهٔ مملکت خصوصنده حقوق تصرفیه‌نك نه‌درجه‌ده مهم اولدیغی پیش نظره آلینیر و مملکتمزده اوقافك حق تصرفه نه قدر مناسبتی اولدیغی ، محض سوء اداره‌دن طولایی معاملات خلقك نه درجه‌لرده اشکال ایدلدیکی دوشونیلیرسه مملکتمز اهالیسندن همان جمله‌سنك طوغریدن طوغری یه و یاخود بالواسطه علاقه‌دار اولدیغی شو ماده حقنده جمله‌نك حقوق و منافعی محافظه ایده‌جك صورتده انتضا ایدن تدابیرك بر آن اول اتخاذ ایدلمسنده‌کی لزوم وضرورت تصدیق اولنور ظن ایدرم .

— کرچه دیکر دوائرده اولدیغی کبی دائرهٔ اوقافجه‌ده اصلاح معاملات ایچون ایکی قومیسیون تشکیل اولنه‌رق مأمورین مماشاتنك تنسیقی واوقافك معاملات تصرفیه‌یه تعلق ایدن بعض موادینك تعدیلی تذکر ایدلمکده ایسه‌ده موقع تذکره وضع اولنان خصوصات معاملاتی بروجه مطلوب تنظیمه کفایت ایلیه‌جك بر درجه‌ده اولمدیغی کبی اصول مشروطیتك تجدید مرعیتی تاریخندن اعتباراً محلولات یغما کرلکی اورته‌دن قالقمش وشمدیه قدر یغما ایدیلان وقیمت حقیقیه‌سی اهمیتلیجه بر بکون تشکیل ایدن بر خیلی محلولاتده استرداد اولنمش ایکن ادارهٔ امور خصوصنده کوستریلان عطالت ورخاوت نتیجه‌سی اولهرق خزینه‌نك واردات ومصارفنه بر نقطهٔ توازن بولنمیه‌رق بر

قاچ ماه‌دنبری ویرلمکده اولان معاشات بیك درلو رجا وتملقلر ایله شوردن بوردن استقراض ایدیلان مبالغ ایله تأدیه ایدلمکده اولدیغی مع التأسف کورلمکده بولنمشدر. خزینه‌نك باشلیجه محلولات ماده‌سندن طولایی پك زیاده زنکین اولمسی اقتضا ایدن شو صره‌ده مأمورین معاشاتی وخدمهٔ خیراتك وظائفی ایله دیکر بر طاقم دیون ایچون تأدیه‌سی ایجاب ایلیان بر قاچ بیك لیرایه مقابل انجق بش یوز لیرالق براماتك اچه‌سندن بشقه خزینه‌نك موجودی اولدیغی کورلمسنه نظراً شو حالك اسباب حقیقیه‌سی تحری ایله اکا کوره تدابیر مصیبه‌اتخاذینه تشبث ایدلك لازم کلور ایکن پك بیهوده امرار وقت اولنمقده‌در. ادارهٔ حاضره‌نك بردرجه‌یه قدراولسون حسن تمشیتنده حقیقةً اظهار عجز ایتمکده اولان اکابر مأمورین نظارتك اصلاح آتی ایچون تصور ایتمکده اولدقلری تنسیقات دخی بر قاچ مأمورك تبدیل عنوانی، بعض متنفذان مأمورینك تطییب خاطری ایچون مستوفی معاشلر ایله یکیدن بر طاقم مأمورینلر احداثی کبی خصوصاتدن عبارت اولوب خزینه‌جه قانوناً، مصلحةً، عقلاً، منطقاً، اجراسی اقتضا ایدن تعدیلات واصلاحات خاطرلردن بیله کچیرلمامش وحتی بعضلرینه اخطار اولندیغی حالده عطف نظر اهمیت ایدلمامشدر.

فکر عاجزانه‌مجه اصلاحات ماده‌سنده دوائر سائره‌دن هیچ بری خزینهٔ اوقافه مقیس اولهماز، دیکر دائره‌لرده نظامات موجوده‌نك وقت وحاله، قاعدهٔ مشروطیته توفیقاً تعدیلی، مأمورین مقدارینك نصابنه ابلاغ ویاتنزیلیله معاشلرینك تنسیق وترتیبی ومأمورینك وظائف مخصوصه‌لرینك تعیینیله اکا کوره حرکتلرینك تأمین وتوثیقی حالنده

اصلاحات لازمه یه توسل ایدلمش اولور. بالفرض ضبطیه نظارتی پولیس نظامنامه سنی تعدیل، مأمورین ضابطه نك وظیفه سنی بحق تعیین ایدره، مأمورینك انتخابنده اهتمام کوستر کندولرینه وظیفه لرینی تماماً اوکره تیره اندن صکره معاملاتی تفتیش و نظارت التنده بولندیرمقله برابر مکافات مجازات قاعده لرینی تطبیق واجرا ایدرسه دائرهٔ ضبطیه جه احراسی اقتضا ایدن اصلاحات اساسیه یی اجرا ایتمش اولور. کذلك معارف نظارتی ده مکاتب متنوعه ده تدریس اولنه جق علوم وفنونك پروغراملرینی مکملاً ترتیب ایتدیرر، معلملرینی، مأمورین سائره یی حسن انتخاب ایدر، تدریساتك جدی، مفید برطرزده اجراسی ایچون تفتیشات متادیه ده بولنورسه مطلوب اولان اصلاحاتی شمدیلك اجرا ایتمش اولور دوائر حکومتك قسم اعظمنده حال بو مرکزده در چونکه هر دائره نك اساسی احضار اولنمش، نظاماتی ترتیب ایدلمشدر. یاپیله جق شی نظامات موجوده دن حاله، ایجابات زمانه قابل توفیق اولمیانلرینی تعدیل، ادارهٔ سابقه نك آچدیغی رخنه لری تعمیر ایچون فعالیت لازمه ابرازیدر. خزینهٔ اوقافه کلنجه: یکرمی سنه یی تجاوز ایدن تجربه مله اکلادیغمه کوره بو خزینه جه نظامات موجوده نك بویله جزئی تعدیلیله معامله نك اصلاحی اولامادهٔ قابل دکلدر، ثانیاً مصلحةً موافق دکلدر. ثالثاً قانون اساسی حکمنجه جائز دکلدر. شو افادانك دلائل مقنعه ایله تأییدواثباتی خزینهٔ اوقافك مقصد وصورت تشکلی ایله مؤخراً آلدیغی طرز اداره حقنده هیچ اولمازایسه غایت مختصر اولهرق بعض ایضاحات اعطاسنی استلزام ایدر. بوجهت ایضاح ایدلملی، اوقافك وقتیله نه صورتله اداره اولندیغی. اوقاف خزینه سنك مؤخراً نه ایچون تشکیل ایدلدیکی وحال حاضرینه نه صورتله ونه کبی اسبابك تأثیریله کلدیکی بیان اولنمیدرکه احتیاجات وقت وعصره واصول مشروطیته توفیقاً نه وجهله اداره سی لازم کله جکی تعین ایتسون.

دولت ابد مدت عثمانیه‌نك تشكلندن صكره عثمانلیلر سیف جلادت وشهامتلریله فتح وتسخیر ایتدكلری ممالكده اول امرده مأمورین اداره تعیینی وحاكم نصب واقامه‌سی كبی خصوصاته اهتمام ایتمكله برابر دیكرطرفدن قلمرو عثمانیه ضم والحاق ایدیلان ممالكك تزیین واعماری ومنافع عمومیه‌نك تأمینی ایچون چشمه‌لر، كوپریلر عمارتلر یاپمشلر، شهر وقصبه‌لره اطرافدن صو جلب واساله ایتمشلر، اهالئ اسلامیه‌نك عبادات دینیه‌لرینی اجرا ایتملری ایچون مسجدلر، جامعلر انشا ایلمشلر تدریس علوم وفنون ایچون مكتبلر، مدرسه‌لر آچمشلر وبتون بومبانئ خیریه‌نك تأبید اداره ومعموریتی ایچون‌ده برطاقم اراضی واملاك ترك وتخصیص ایتمشلردركه ممالك عثمانیه‌ده وقف معامله‌سی شو صورتله میدانه كلمش ومؤخراً ظهور ایدن وزرا واكابرك‌ده نفع عامه همت وناملرینك بقاسنه خدمت ایتمش اولمق اوزره شو اثره توفیق حركت ایلمری مملكتمزك هرجهتنده برچوق خیرات ومبرات وانلره مخصوص برطاقم عقارات وجوده كتیرمشدر. [١]

اوقاف مذكوره‌نك صورت اداره‌سنه كلنجه: بروقفك كیمك معرفتیله اداره‌سی واقفی تنسیب ایتمش ایسه اوروقفك انك معرفتیله اداره‌سی تعیین دیكرله برواقف وقفنه كیمی متولی تعیین ایتمش ایسه

[١] بویله برمقصد خیره خدمت اهل مقدسیله وجوده كتیریلان وقف معامله‌سنك زمانمزده هركسك شكایتنی موجب برحاله كلمسی، اعمار وتزیین بلاد ایده‌جك صورتده وجوده كتیریلان مبانئ منتظمه‌نك شمدی هر یرده خراب اولمرق شهر وقصبه‌لره جركین برمنظره تشكیل ایتدكدن ماعدا اعمار وتزیین بلده خصوصنده برچوق مشكلات تولید ایلمسی واساسی اعتباریله جداً نفع وخیری مستلزم اولان وقف معامله‌سنك الحالة هذه عوام خلق نزدنده عادتا نفرتله تلقی اولنور برجه‌یه كلمسی محضا صكره‌لری اوغرادینی سوء اداره‌دن وخلقك مصالحنی اشكال ایده‌جك برطرزه افراغ ایدلمسندن ایلرو كلدیكی آتیده ایضاح اولنه‌جقدر.

اووقفك اومتولى معرفتيله اداره‌سى احكام شرعيه ايجابندن اولمسيله اصحاب خير طرفندن تأسيس واحداث اولنان وقفلر متولئ مخصوصلرى معرفتيله اداره ايدلمكده ويالكز معاملەلرينه حكام شرعيه جانبندن نظارت ومحاسبەلرى قبل شرعدن رؤيت اولنمقده اولديغى كبى بعض اوقاف شريفەنك توليتلرى دخى واقفلرى طرفندن مشيخت اسلاميەيله استانبول قاضيلغى كبى مناصب عاليه اصحابنه شرط وتخصيص ايدلمش اولمسيله اوقاف مذكوره معاملاتى ده مناصب مبحوثەده بولنان ذوات معرفتلريله اداره اولنوردى . تنظيمات خيريەدن صكره دولتك بالجمله معاملاتى تنظيم ايچون هر دائرەنك معاملاتنه دائر نظامات مخصوصه ترتيب اولديغى صره‌ده بويله متفرق صورتله اداره ايدلمكده اولان اوقافك ده هر دائرۀ مخصوصەيه توديعى تنسيب اولنەرق اوقاف نظارتى تشكيل اولنمش و سلاطين عظام حضرانك اوقاف سنيەلرى ايله متولئ مخصوصلرى بولنيان وقفلرك طوغريدن طوغرىيه بو خزينه معرفتيله اداره‌سى و متوليلرى معرفتيله اداره ايديلان و اوقاف ملحقه تسميه اولنان وقفلرك معاملاتنده خزينه‌جه نظارت ايديلەرك محاسبەلرينك حكام شرع ايله برلكده مأمورين وقفيه طرفلرندن رؤيت اولنمسى تقرر ايتمش ايسەده ايشا اولنەجق وظائف و معاملات سلامت مصلحتى تأمين ايدەجك صورتده تعيين وتحديد ايدلمكدن بشقه مخالف تاريخلرده عقل و منطقه و مصلحت ومعدلتەهيچ برصورتله توافق ايدەميەجك بر طاقم اصولسز ايله معاملات ايچندن چيقلميەجق و هر كسجه دكل سنەلرجه او ايشلرله مشغول اولانلرجه آكلاشيلەميەجق بر حاله كتيرلمش و مأمورينك انتخاباتنده هيچ بر قاعدەيه رعايت ايدلمەرك راست كلن آدملره و مستبدان عصرك التماسكردەلرى اولان نااهللره توديع امور ايدلمكله بويله نه اولديغى معلوم اولميان و ليياقتدن ذره

قدر بهره‌سی بولنمیان مأمورلر ایسه سوء استعمالاتی کندولرینه بر شهرت فائقه عد اولنه‌جق بر راده‌یه کتیرمشلر و بر طرفدن دخی ادارهٔ عمومیهٔ ولایات نظامنامه‌سنك مأمورین وقفیه‌نك وظائفی تعیین ایدن مادهٔ مخصوصه‌سنده اوقاف مأمورلرینك برنجی وظیفه‌لری اموال اوقافك تحصیلیله اوقات معینه‌سنده خزینهٔ اوقافه کوندرمکدن عبارت اولدیغی مندرج بولنمسندن طولایی اوقاف مأمورلری کندولرینك وظیفه‌لری خیرات ومبراتك اعمار وادامهٔ شعائری دکل بلکه مرکزه پاره ارسالندن عبارت اولدیغی فکرینه ذاهب اولهرق و نه قدر فضله پاره کوندره‌جك اولورلرسه مرکزجه او نسبتده تقدیراته مظهر اولدقلرینی کوره‌رك تصادف ایتدکاری هر نوع اوقافی خزینه حسابنه ضبط ایتمشلر، وقفه عائد بر حقوق یرلری متنفذانه ، شوکا بوکا قاپدیر- دقلری حالده کندولری وقف نامیله خبر ویریلان هر کونه املاکه بلا تحقیق و تدقیق دست تعدی و تجاوزلرینی اوزاتمشلر ، دائرهٔ اوقافجه معامله‌سی اولان بالعموم افراد خلقی سنه‌لرجه اوغراشدیروب جمله‌نك شکایاتنی و اوقاف حقنده هر کسك نفرتنی جلب ودعوت ایتمشلردر.

خلاصه: ادارهٔ سابقه بتون دوائر رسمیه‌ده اولدیغی کبی اوقاف خزینه‌سنده دخی تأثیرات سیئه‌سنی تکمیل قوتیله کوسترمش اولدیغندن وظیفهٔ اساسیه اولان اعمار و حسن ادارهٔ خیراته باقیله‌میوب مؤسسات خیریه‌نك خدماتی بشر ، اونر غروش وظائف و معاشات ایله عادتا تسأل ایده‌جك بر حالده براغلمش ، اسلاف طرفندن غایت بیوك همتلرله وجوده کتیریلان میلیونلرجه مبانیٔ خیریه آجینه‌جق برحاله کلمشدر .

اوقاف معاملاتنك شو تذبذب وتشوشنك اسبابنه‌کلنجه : بولرك برنجیسی شبهه یوقدرکه سوء اداره‌در چونکه بالاده بیان اولندیغی اوزره

مأمورين وقفيه‌نك انتخابانده اقتدار و لياقت كبي اوصافه رعايت اولنمپوب اكابر رجالك توصيه و التماسلريله مأمور تعيين ايدلمسي و بو مأمورلره تعيين اولنان مأمورلرك حاميلربنه استناداً ارتكاب ايتدكلري هر كونه مساوينـك جزاسز براقلمسي و بالعكس وظيفهٔ مودوعه‌سني حسن نيتله مستقيمانه ايفا ايدرك حقوق وقفي مدافعه ومحافظه ايليان مأمورلرك درلو درلو افترالره اوغرايه‌رق مأموريتلرندن محروم ايدلمسي والحاصل مكافات و مجازات اصوللرينك تطبيق ايدلمپوب مكافاته شايان اولان بر مأمورك مجازات كورمسي ، مجازاته اوغرامسي ايجاب ايدنلرك تقدير و التفاته مظهر اولمسي كبي بيك درلو احوال معاملاتي شيرازهٔ انتظامدن چيقارمشدر . الحق بو كبي مساوئ اداره‌يي امحا ايچون اقتضا ايدن تدابيرك اتخاذي حد ذاتنده اوقدر مشكل دكلدر . رأس اداره‌ده بولنه‌جق ذوات حقيقةً اهليت و لياقت و حسن نيت صاحبي بولنورلرده جدي بر نعانيت ابراز ايدرلرسه تعداد اولنان مساويدن هيچ بريـنك قالميه‌جغي شبهه‌سزدر .

معاملات وقفيه‌نك تشوش و تذبذبده قالمسنك و خيرات و مبراته باقيله‌مامسنك ايكنجي و بلكه الـمهم سببي خزينهٔ اوقاف نظامانك شكل وماهيت مصلحتك ايجابات حقيقيه‌سنه توافق ايتمامسي ومركزيت اصولنك تام برقوتله تطبيقيله افراد اهاليده تشبثات شخصيه حسيانك امحا اولنمسيدر . مقصدمزي ايضاح ايدهلم : خزينهٔ اوقاف نه ايچون تشكيل ايدلمشدر ؟ خيرات ومبراتك اداره و دوام معموريتي مقصديله دكلي . بو وظيفه اساساً كيمه عائددر . بر قصبه‌نك ، بر قريه‌نك باخود برمحله‌نك جامعي ، مسجدي ، چشمه‌سي بولنمازسه ويا موجود اولان مسجد و چشمه‌سي خراب اولورسه اونلرك يابمق، تعمير ايتمك كيمك وظيفه‌سيدر . شبهه‌سزكه اوراده ساكن اولان اهاليـنك .

یوقسه ممالك عثمانیه‌نك بتون کویلرینه وارنجیه قدر هرجهتده کائن میلیونلرجه مبانیٔ خیریه‌یی طوغریدن طوغری‌یه اداره ایتمك ، خدمه‌ـــتك وظائف و معیناتی ویرمك ، خراب اولانلرینی تعمیر ایتمك حکومتك بورجی دکلدر . اساساً اهالی‌یه عائد اولان شو وظیفه‌یی ـ شمدی‌یه‌قدر اولدیغی کبی ـ کندولرندن آلهرق حکومته تحمیل ایتمك اهالینك هرخصوصده اولدیغی‌مثللو بوندهده قوهٔ تشبثیه‌سنی کسر ایتمکده اولدقدن بشقه بغداد و بصره و طرابلس غرب کبی ولایات بعیدنك ناحیه و قریه‌لرینه وارنجیه‌قدر بتون ولایاتده کائن خیراتك اك اوفاق تفرعاتی مرکزدن اداره‌یه قالقشمق معاملاتی بر کشمکش بی‌نهایه ایچنده براقمقدن بشقه بر شی دکلدر . حکومت سیاست داخلیه و خارجیه‌یی اداره ، مملکتی مدافعه ایچون قوای حربیه‌یی تنظیم ایدر ، توزیع عدالت ایچون محکمه‌لر تشکیل ایلر ، اهالینك متفرقاً اعمال واداره‌ایده‌میه‌جکی امور نافعه‌یی شمندوفرلری ، قنالری ، کوپریلری وسائر اعمالات جسیمه‌یی وجوده کتیرر . فقط افراد اهالی‌یه عائد اولان خصوصاتی طوغریدن طوغری‌یه حکومت ایفا ایتمامليدر . اهالی‌ده هرایشی حکومتدن ، پادشاهدن بکلمامليدر ، بویله هرایشده حکومتك اجراآتنه انتظار وافتقار ایدن بر ملت هیچ برصورتله ایلرولهمز . ترقی و تعالیٔ ملت افراد اهالینك ، قوهٔ فاعلیه ، تشبث شخصی‌یه مالکیته متوقفدر .

بعض معاملات واردرکه ـ امور خارجیه وعدلیه وضابطه کبی ـ اونلری حکومت اجرا ایدر . افراد ملت وکیللری معرفتیله اجراآت حکومتی تحت مراقبه‌ده بولندیرر . بعض ایشلرده واردرـ امور بلدیه وسائره کبی ـ بونلر اهالی‌یه عائددر . حکومتك وظیفه‌سی اولسه‌اولسه منافع عمومیه‌یی وقایه‌ایچون بونلری نظارت التنده بولندیرمقدر . ایشته

اوقاف بوفبیلدندر . مؤسسات دینیه وخیریه‌یی طوغریدن طوغری‌یه دولت اداره ایتاملی حکومتك وظیفه‌سی پرنظارتدن عبارت قالمایدر .

— ایضاحات مبسوطه‌دن مستبان اولورکه خزینهٔ اوقافه متعلق اولان نظاماتك شویله بویله تعدیلیله اصلاحات مطلوبه‌نك وجوده کلمسی مادةً قابل اولدیغی کبی مصلحةً دخی موافق دکلدر . چونکه هیئت وتشکیلات حاضره نه‌قدر اصلاح ایدیلیرسه ایدلسون ـ مادامکه اساسی قواعد عمومیهٔ اجتماعیه‌یه تطابق ایتمیور ـ تأمین سلامت مصلحته کافی اولهماز ومقصود اولان عمران وانتظام هیچ برصورتله حصوله کلهمز . مع‌هذا تشکیلات موجوده‌نك اصلاحی ایله اکتفا اولنمسی قانون اساسی حکمنه‌ده توافق ایتمز. چونکه قانون مذکورك یوزاون برنجی ماده‌سنده (مستغلات ومستغلات ونقود موقوفه خاصلاتك شروط وقفیه‌سی وتعامل قدیمی وجهله مشروط لهنه وخیرات ومبراته صرف اولنمق اوزره وصیت ایدیلان اموالك وصیتنامه‌لرنده محرر اولدیغی اوزره موصی لهنه صرفنه واموال ایتامك نظامنامهٔ مخصوصی وجهله صورت اداره‌سنه نظارت ایتمك اوزره هرقضاده هرملتك برجماعت مجلسی بولنه‌جق و بو مجلسلر تنظیم ایدیله‌جك نظامات مخصوصه‌سی وجهله هرملتك منتخب افرادندن مرکب اولهجقدر . ومجالس مذکوره محللری حکومتلرینی وولایات مجالس عمومیه‌سنی کندولرینه مرجع بیلهجکدر) دینیلیورکه شو ماده ایله اساسی وضع اولنان جماعت مجلسلری قانون دائره‌سنده وجوده کلنجه اوقاف خزینه‌سی تشکیلات قدیمه‌سنك‌ده اکا کوره واساسلی برصورتده تعدیلی ضروریدر .

(خیرات اسلامیه احتیاجات عصره واصول مشروطیته)

(توفیقاً نه وجهله اداره اولنمق ایجاب ایدر ؟)

ممالك عثمانیه‌نك هرجهتده كائن اوقاف اسلامیه‌دن متولی مخصوصی اولیان اوقافی طوغریدن طوغری یه اداره ایتمك ومتولیلری بولنان اوقافك معاملاتی‌ده حقیقی برمراقبه تحتنده بولندیرمق اوزره هرپرده انتخاب اهالی ایله (جماعت اسلامیه مجلسلری) تشكیل ایدلمی واحتیاجات حقیقی نسبتنده ترتیب وتعیینی ایجاب ایدن مأمورین وظیفه دخی بو مجلسلرك نظارت متادیه‌سی آلتنده ایفای وظیفه ایتملیدر .

شو اساس وضع وتطبیق ایدیلنجه كرك پایتخت وكرك ولایاتك اوقاف معاملاتی طوغریدن طوغری یه بوایشده علاقه‌دار اولان اهالینك همت وغیرتلری ویالكز بنه انتخابات اهالی ایله تعیین ایدلمی موافق اولان برقاچ مأمورك مساعیسی ایله پك ساده براصول آلتنده جریان ایده‌جكندن داخلیه ، مالیه نظارتی قدر جسیم بر نظارت تشكیل ایدن وشهری بیكلرجه لیرانك بیهوده صرفیله برابر خلقك معاملاتی تصعیب و اشكال ایتمكدن بشقه برفائده‌سی كورلمیان خزینهٔ اوقافك تشكیلات حاضره‌سنده‌ده بالطبع احتیاج قالمیوب بلكه پایتخت و طشره‌ده تشكل ایده‌جك جماعت مجلسلرینك معاملاتی غایت مقتدر ، فعال بر قاچ مفتش معرفتیله تفتیشات جدیه و نظارت متادیه آلتنده بولندیرمق وباجمله جماعت اسلامیه مجلسلرینه بر مركز عمومی اولمق اوزره درسعادتده بر مدیر عمومینك اداره‌سی تحتنده معاملاتی مضبوط و منتظم و ایجاب ضروریسی قدر مأموردن مركب بر (خیرات اسلامیه اداره‌سی) تشكیلی حصول مطلوبه كفایت ایدر .

شواساسك هركس طرفندن مظهر حسن قبول اولهجغی وملتك

وكلای محترمه‌سی طرفندن اهمیت تامه‌سیله نظر دقته آلهجغی قویاً امید ایدرم. چونکه بو اساس قبول ایدیلهجك اولور ایسه:

اولا خیرات اسلامیه‌نك معموریت وانتظامی تأمین ایدلش اولور. چونکه هر محله ویا قصبه‌ده کائن خیراتك اداره و نظارت ـ ترتیب ایدیلهجك نظامنامه‌ده محرر شروطه توفیقاً ـ اهالیه ترك و تودیع ایدیلهجك اولورسه او قصبه ویا محله اهالیسی محله‌لرنده‌کی خیراتك خراب بر حالده قالمسنی حمیت و غیرت دینیه‌لرینه موافق کورمیه‌جکلرندن و عادتا بو خصوصده دیکرلریله مسابقه‌یه کیریشه‌جکلرندن اونلرك دوام معموریتی ایچون صوك درجه ایراز غیرت ایده‌جکلردر.

ثانیا اهالی بو ایشده طوغریدن طوغری‌یه علاقه‌دار اولمری حسبیله مؤسسات خیریه‌نك تزیید وارداته چالشمقله برابر استحصال اولنه‌جق واردات ایله خیرات موجوده‌یی مکملاً و منتظماً اداره‌یه اهتمام ایتمری و شاید واردات مستحصله مصارف لازمه‌یه کفایت ایتمیه‌جك اولور ایسه اوست طرفی نظاماً تعیین ایدیلهجك اصول مخصوصه دائره‌سنده جمع ایده‌جکلری اعانات و تبرعات ایله تسویه ایلیه‌جکلری بدیهی اولوب بو حال ایسه مؤسسات خیریه‌نك حصول عمرانیله برابر عین زمانده مؤسسات مذکوره‌یی معاونت حکومته ویاخود ادارهٔ عمومیهٔ وقفیه‌یه مراجعتدن مستغنی برافه‌جغی شبهه‌سزدر[١].

ثالثا اهالیٔ مملکت تشبثات شخصیه‌یه آلیشمش، هر ایشی حکومتدن بکلمك اعتیاد سقیمندن قورتلمش اولور.

---

[١] هر جماعتك مؤسسات دینیه و خیریه‌سی ایچون اعانات وتبرعاتده بولنمسی هر برده هر مملکتده جاری بر قاعدهٔ عمومیه اولغله بوکا اعتراض ایدیلهمز وبو اهالیدن مختلف نامله ایله استیفا ایدیلان دیکر اعاناته مقیس طوتیلهماز.

رابعاً كرك مركز وكرك ولايانده شمديكى قدر مأمورلر استخدامنه حاجت قالميه جغندن بو ايشده قوللانيله جق افراد مملكت ايلروده ثروت عموميه يه خدمت ايده جك برر مسلكه سلوك ايدرلر .

خامساً بويله فضله مأمور استخدام ايدلمامسندن طولايى تصرف اولنه جق مبالغ مؤسسات خيريه نك حسن اداره سنه صرف ايديليرر .

سادساً معاملاتك ساده لشديرلمسى و بالفرض بصره ولايتى ملحقاتندن بر ناحيه ويا قريه ده كى مسجدك تعميرى كبى خصوصاتك مركزدن استيذانه حاجت قالماماسى انتظام معامله يى وجوده كتيرر .

سابعاً واردات وقفيه حسن اداره اولنور ، مصارف زائده ايله اتلاف واصناعه ايدلمزسه برقاچ مثلى تزايد ايده جكندن الحالة هذه معاشلرى بشر ، اونرغروشدن عبارت اولان وسنه ده انجق التى يدى معاش آلمقله برابر برآيلغى آلمق ايچون بر چوق دفعه كلوب گيتمكه ، بيك درلو زحمتلر چكمكه مجبور اولان مستخدمين خيراتك معاشلرى درجهٔ كفايه يه ابلاغ واوقات معينه ده منتظماً تأديه سى تأمين ايديله رك شمدى دوچار اولدقلرى فرط سفالت وضرورتدن تخليص ايدلمش اولورلر[١]

ثامناً حكومت وظائف رسميه سندن بر قسمنى افراد اهالى يه تحميل ايدرك دها طوغريسى حكومت اساسا وظيفه سى اولديغى حالده

[١] دور سابق اعاظم رجالك امر ونوصيه لرى ايله شرط واقف خارجنده بر چوق دركاهلره طعاميه لره ، برخيلى شيخلره بيكارجه غروش معاشلر ، هيچ بر خدمتى اولميان كيمسه لره بر ييغين مبالغ تخصيص ايدلمش وبونلر حالادخى ويربله كلمكده ، بولنمش ايكن بروسه ده جنتمكان يلدرم بايزيد خان حضرتلرينك تربهٔ شريفه سى خدمه سندن برذاتك يوى ايكى اقچه دن عبارت اولان وظيفه سنك حال ووقته كوره تزييدى ايچون تقديم ايتديكى عرضحاله حال حاضر خزينه مساعد اولمديغندن بحثله جواب ويرلمسى (قرار تاريخى ١٠ بشرين ثانى سنه ١٣٢٤) خيرات شريفه خدمه سنك ضرورت وسفالتلرينه وخزينهٔ اوقاف معاملاتنك درجهٔ انتظامنه بر مثال كافى اولور ظن ايدرم .

عهده‌سنه آلمش اولدیغی برایشی علاقه‌دارانه ترك ایلیه‌رك بارمشاغلنی تخفیف وماموریتی حکومت بك معزز وقیمتدار اولان اوقات مساعیسنی دیکر مواد مهمه‌یه تخصیص ایتمش اولور .

— ایضاحات معروضه تشکیلات اداره ایچون بر اساس احضار وارائه‌سندن عبارت اولوب بونك تفرعاتی وجماعت مجلسلرینك کرك محللری حکومتلری وکرك مرکز ایله‌اولان مناسباتی نظامنامهٔ مخصوص ایله تعیین وتوثیق ایدلمك ایجاب ایده‌جکی طبیعیدر .

« اقسام اوقاف »

شمدی‌یه قدر عرض واتیان اولنان ایضاحات تبیین حقیقت مقصدیله تحریر ایدلدیکی ایچون اوقافك اذهانی تشویش ایده‌جك بر طاقم معاملات مخصوصه‌سندن بحث ایدلمامش وحتی تعبیرات واصطلاحات خصوصیه‌یی‌ده ذکر وبیان اولنمامش، هرکسجه موجب شکایات اولان بر چوق معاملاتی جمله‌نك معلومی اولدیغی ایچون بونکده اطناب کلامدن صرف نظر اولنمشدر . یوقسه اوقافك بر چوق اقسامی وهر قسمنه کوره‌ده متشعب بر طاقم معامله‌لری واردرکه خارجده‌کیلر دکل بوایشلرك ایچنده افنای عمر ایدنلر بیله بونلرك درجاتی اوکره‌نه‌مزلر دها طوغریسی ایشتیلیرسه بوکبی معاملات نظامات وقواعد منتظمه‌یه مربوط اولیوب مختلف تاریخلرده استحصال ایدلمش متعدد فرمان عالیلر ، یکدیکرینه مناقض قرارلر ، امرنامه‌لره استناداً اجرا اولنه کلدیکندن هیچ‌بری دیکرینه توافق ایتمکده ومأمورین متخصصه‌سی بیله حقیقتنه تماماً مطلع اولهمیه‌رق اداره‌ٔ کیفیه‌یه اتباع ایتمکده بولنمشلردر .

بو اقسام اوقافدن موضحاً بحث اولنمه‌جق ایسه‌ده آتیا آلمری ایجاب ایدن شکل اداره‌نك تعیینی مادده‌سی بر درجه‌یه قدر او جهته

سوق کلام اولنمسی واوقافك اقسامی حقنده بك زیاده اوله رق بعض معلومات اعطاسنی اقتضا ایدییور .

اوقاف یا طوغریدن طوغری یه اوقاف نظارتی طرفندن و یاخود اوقاف خزینه‌سنك نظارت و انضمام معلوماتی ایله متولیلری طرفندن اداره اولنور . اوقاف همایون نظارتی معرفتیله اداره اولنان وقفلره (اوقاف مضبوطه) متولیلری جانبندن اداره ایدیلان وقفلره (اوقاف ملحقه) تعبیر اولنور .

اوقاف مضبوطه دخی اوچ قسمدر برنجیسی سلاطین عظام حضراتیله متعلقات سنه‌لرینك اوقافیدر . ایکنجیسی تولیتك مستحقی قالمامسی حسبیله اوقاف همایون خزینه‌سی اداره‌سنه آلنان وقفلردر. اوچنجیسی تولیتلری مشروط لهی عهده‌لرنده اولدیغی حالده امور وقفه مداخله ایتمامك اوزره متولیلرینه معین بر معاش تخصیص ایدیلان و معاملاتی طوغریدن طوغری یه اوقاف همایون نظارتی طرفندن تسویه وایفا اولنان وقفلردر کوپریلی ، جغال زاده ، صقوللی محمد پاشا اوقافی کبی بو قسم وقفلره (اداره‌سی مضبوط اوقاف) تعبیر اولنور .

— بر قسم اوقاف دها واردرکه متولیٔ مخصوصلری معرفتلریله اداره اولنمله برابر آنلره دیکر اوقاف ملحقه‌دن مستثنی اوله‌رق بعض مساعدات و امتیازات اعطا ایدلمشدر . بو قبیل اوقافه (مستثنی وقف) اطلاق ایدیلیر غازی میخال بك ، اورنوس بك ، حاجی بکتاش ولی وقفلری کبی .

اوقاف مذکوره حقلرنده اجراسی ایجاب ایدن معامله یه کلنجه : متولیٔ مخصوصی بولنان اوقاف ملحقه‌نك بنه متولیلری معرفتیله اداره و یالکز جماعت مجلسلری طرفندن معامله‌لرینه نظارت التمسی اقتضا ایده‌جکی و متولیسی بولنمامسی حسبیله خزینه اداره‌سنه آلنمش اولان

وقفلرك‌ده جماعت مجلسلری و مأمورین وقفیه معرفتلریله اداره‌سی مناسب اوله‌جغی عرض ایدلمش ، شو حالده اوقاف ملحقه ایله اوقاف مضبوطه‌نك ایکنجی قسمی حقنده اولنه‌جق معامله ایضاح اولنمش ایدی. اوقاف مضبوطه‌نك برنجی واوچنجی قسملریله مستثنی اوقاف حقنده‌کی مطالعه‌دخی بروجه آتی بیان اولنور :

اوقاف مضبوطه‌نك برنجی قسمی اولان سلاطین عظام حضراتیله متعلقات سنیه‌لری اوقافنك تولیتلری مقام جلیل خلافته مشروط اولدیغندن امور تولیتی ادره ایتمك اوزره طرف پادشاهیدن اوقاف نظارتنده بولنان ذات توکیل ایدلمکده و اوقاف مذکوره‌نك معاملاتی شو وکالت اعتباریله خزینهٔ اوقاف‌جه رؤیت وتسویه اولنمقده ایسه‌ده خیرات اسلامیه‌نك بالاده برتفصیل سرد اولنان اساس دائره‌سنده اداره‌سی حالنده اوقاف خزینه‌سی نامیله برخزینه‌یه واوخزینه‌نك ناظرینه لزوم قلیوب مؤسسات وقفیه‌دن برقسمی انتخاب اهالی ایله تشکل ایده‌جك جماعت مجلسلری و برقسمی بو مجلسلرك نظارتی تحتنده اوله‌رق متولیٔ مخصوصلری معرفتیله اداره اوله‌جغندن و یاتخته تشکیلی اقتضا ایدن مرکز عمومی دخی طوغریدن طوغری یه اوقاف اداره ایتمیوب وظیفه‌سی تفتیش و مراقبه‌دن عبارت قاله‌جغندن سلاطین عظام حضراتی اوقافنك طرف اشرف پادشاهیدن تنسیب و توکیل بیوریله‌حق بر ذاته و مثلا مقام عالیٔ مشیخت‌پناهی‌یه یاخود خزینهٔ خاصه نظارتنه تودیعیله تشکیل ایدیله‌جك بر قومیسیون معرفتیله اداره‌سی حالنده حسن جریان معامله تأمین ایدیلیر مطالعه‌سنده‌یم .

— اوقاف مضبوطه‌نك اوچنجی قسمی که تولیتلری مشروط اهلری عهده‌لرنده اولدیغی حالده امور وقفه مداخله ایتمامك اوزره متولیلرینه برر معاش تخصیص ایدیلوبده معاملاتی طوغریدن طوغری یه

اوقاف همايون نظارتى طرفندن ايفا اولنان و (اداره‌سى مضبوط اوقاف) تعبير ايديلان وقفلردر بونلرك مشروط لهلرى موجود ايكن كندولرينه برر مقدار معاش تخصيصيله امر اداره‌نك اونلردن نزع وضبطى احكام شرعيه ايله هيچ برصورتله قابل تأليف اولمامقله برابر بو يولده ضبط اولنان اوقاف آز بر مدت ايچنده كاملاً خراب و وارداتى دوچارضياع اولەرق ضبط معامله‌سى مادةً و مصلحةً دخى برحسن نتيجه حاصل ايتديكندن اوقاف مذكوره‌نك مشروط لهلرينه ترك و اعاده‌سى ضروريدر .

— مستثنى وقفلره كلنجه: بو وقفلرينه متوليلرى معرفتيله اداره ايديلير . فقط ديكر اوقاف ملحقەدن فضله اولەرق كندولرينه بعض امتيازات ويرلمشدر . مثلا ديكر وقفلرك اعشارى ميرى اعشارى ايله برلكده مزايده و احاله اولنديغى حالده مستثنا اوقافك اعشارينه حكومت مداخله ايتمز ، اوقاف مأمورلرينه رسمى برحساب ويررلر . سەده كندولرندن خرج محاسبه و سائره نامياه هيچ بر شى آلنماز . بالجمله معامله‌لرينى متوليلرى ايفا ايدر ، محلولاتنى متولى مزايده وتفويض ايدر . حتى سند خاقانى اعطاسى دولتك حقى اولديغى حالده مستثنى وقفلرك متوليلرى فراغ و انتقالى اجرا قلنان مسقفات و مسقفات موقوفه ايچون سند خاقانى اعطا ايدرلر . بو استثنا وقتيله بر طاقم فرمان عاليلر ايله سكز وقنه ويرلمش ايكن مؤخراً بعض مقررات ايله عددى اون درته ابلاغ اولنمش و بر آزالق يينه حال سابقنه ارجاع ايدلمش ايدى . بعض اوقاف متوليلرى طرفندن پك يقين زمانلرده واقع اولان مراجعت و كندولرينه هرنصلسه اجرا ايديلان مظاهرت اوزرينه بر قاچ قلم وقفك دها استثنائيتنه شورای دولت قرار ويرمش والحاصل هانكى وقفلرك مستثنى اولديغى ، هانكيلرينك

اولمایغی شمدی یه قدر تماماً تعیین ایدلمامش اولمسیله خزینه جه حقیقت حال بیلنه مامکده و غیر مطرد بر معامله جریان ایتمکده در . بویله بر طاقم وقفلرك متولیلره مأکل اولق اوزره کندولرینه ترك ایدلمسی ودولتك حق صریحی اولان سندخاقانی اعطاسی معامله سنك افراده ترکیله قهوه خانه کوشه لرنده ، دکانلرده شوراده بوراده فراغ وانتقال کبی رسمی بر معامله نك جریانه محل براغلمسی جائز اولهیه جغندن اوقاف مذکوره نك بنه متولیلری معرفتیله اداره سی وفقط حفلرنده دیکر اوقاف ملحقه یه اجرا ایدیلان معامله نك تماماً تطبیقی حالاً مصلحة لازمدر .

(خاتمه)

هر نوع اوقافك نه طرفدن اداره سی ایجاب ایده جکنه دائر اولان مطالعات بروجه بالا عرض وایضاح اولنمش واداره نك شو صورتله تأسیسی حالنده حصوله کله جك فوائد تعداد ایدلمش ایسه ده مطالعات مسروده تشکیلات اساسیه حقنده اولوب حالبوکه تشکیلات نه درجه منتظم اولورسه اولسون اوقافجه اجارتین کدك وسائره نامله وجوده کتیرلمش اولان برطاقم قاریشیق اصوللر ، معاملات نامی اشکال ایدر قاعده لر برطرف ایدلمدکجه انتظام تام حصوله کلهمز وخلقك شکایاتنه سد چکیلهمز . کرچه اخیراً تشکیل ایدیلان برقومیسیون اجارتینلی مستغلات ومستغلاتك بربدل مقابلنده انتقالاتنك توسیعی وکدکلرك امر تصرفاتنك قواعد جدیده یه ربطی کبی بعض خصوصاتی تذکر ایتمکده ایسه ده مذاکرات جاریه تعدیلات جزؤیه یه دائر اولمغله بونکله مطلوب حاصل اولماز . خزینه نك اصلاحی ایچون عادتا بر (تصفیهٔ معاملات) لازمدر . اجارینلی ، مقاطعه لی وقفلرك ، کدکلرك

ملك حالنه افراغنه چاليشملى وفقط كرك متصرفلرينك وكرك وقفلرينك تأمين حقوقى ايچون عادلانه برصورت تسويه اتخاذ ايتملدر والحاصل هانكى طرش قالدرلسه آلتندن بروقف چقمسى وانك يوزندن درلو درلو مشكلات ظهور ايتمسى كبى احواله ميدان براقمامليدر .

بومسئله جداً نظر دقته آلنمغه شاياندر . انجق عرض اولديغى وجهله علاقه دارانك حقوقنى محافظه ايدهجك سورتده مقررات اتخاذى عريض وعميق تدقيقات ومذاكراته محتاجدر .

شو تكليفك قبول واجراسنده هيچ ركونه محذور شرعى اولمامقله برابر واقفلرك مقصد ورضاسنه‌ده موافق برحركت اجرا ايدلمش اولور . چونكه كرك احارتين وكرك كدك تعبير اولنان اصوللر برايكى عصر مقدم احدث ايدلمش برطاقم قواعد سقيمه‌دن عبارت اولمغله ايجابات زمانه توافق ايتمامسى اعتباريله بونلرك تبديل وتغيرى ضرورى وهركونه محذوردن عاريدر . باخصوص امور خيريه ايچون بروقف تأسيس ايدن ذاتك مقصد اصليسى اوامر خيرك الى الابد حسن اداره‌سى اوله جغندن اوقاف اسلاميه بويله مشوش معاملاتدن قورتاريلوبده ادارهٔ منتظمه آلتنه آلينيرسه آز برمدت ايچنده جمله‌سنك اعمارينه وشو صورتله واقفلرينك مقصد اصليسنك حصولنه دلالت ايدلمكله برابر مملكته‌ده خدمت ايدلمش اولور . ذاتاً بوخدمت مملكت املى ، نفع عاميه دلالت حسى اشبو رساله‌جكك تحرير ونشرينه جسارت ويرمشدر . ولوكه پك جزئى اولسون بوبابده برمدارى اولورسه محرر عاجزى ايچون پك قيمتداردر . خاتمه اولەرق شوراسنى‌ده عرض ايده‌يمكه سرد وبيان اولنان ملاحظات مطالعهٔ ذاتيه‌دن عبارت اولمسيله خطادن سالم اولديغى ادعا ايدىلەمز . سوابه مقارن اولوب اولمديغنى تميز افكار عموميه‌يه عائددر .

ارن كوى — ١٢ تشرين ثانى سنه ١٣٢٤